

EKI teatmiku tutvustus

Peeter Päll

Eesti Keele Instituudi juhtivkeelekorraldaja

Aprillis 2022 esitleti konverentsil „150 aastat oma keelekorraldust“ uut veebiväljaannet, EKI teatmikku¹. Selle alapealkiri on „Eesti õigekeelsuskäsiraamat“. Millest selline topeltpealkiri ja mida väljaanne endast kujutab, sellest tulebki allpool juttu.

Kõigepealt veidi taustast. Eesti Keele Instituudis (EKI) tehtava tööga oleme jõudnud järku, kus me püüame ühest küljest täpsemalt aru saada, millist teenust ootab meilt eesti keele kasutaja, kui ta EKI poole pöördub. Teisest küljest tuleb mõistagi läbi mõelda, mis vahenditega ja kui kestlikult me midagi pakkuda saame. Üritame infot, mis meil on, võimalikult palju koondada ühte kohta – sellega kõrvaldame võimalikud seniste allikate vasturääkivused ja haldame ressursse edaspidi säästlikumalt.

Meie keelekorraldusvaated ja -põhimõttedki arenevad üha edasi, praegu räägime keelearendusest. Teadvustame, et keelekasutust saab normida väga vähe, eeskätt õigekirja ning käänamist-pööramist, sealtki mitte kõike. Kui juba mitu aastakümnet on keelekorraldajad rääkinud soovimisest, mis on justkui keelekasutaja suunamise leebem vorm, siis nüüd räägime üha rohkem informeerimisest, eeldades, et keelekasutaja teeb oma otsuse ise. Ühtlasi tähendab see, et keelt on vaja põhjalikult uurida, et teada saada, kuidas tegelik keelekasutus on².

Kui mõelda n-ö keskmise keelekasutaja peale, siis ta ei pruugi olla nii teadlik, et mingit infot otsides sattuda kohe õigesse kohta. Küllap ta eelistab selleks kasutada otsinguagent ja eelistatavalt ühtainust, mitte mitut akent. Selline võimalus tekkis 2013. aastal e-keelenõu³ vormis. Tagasiside järgi otsustades on see tänini üsna populaarne, hoolimata sellest, et päringusse hõlmatud sõnastikud vananevad ning kogu uus sõnastikuinfo koondub ühendsõnastikku (ÜS) Sõnaveebis, mida päring ei hõlma. Sõnaveeb on üles ehitatud uue arendatava tarkvaraga (Ekilex) ja varasemad sõnastikud sellega ei ühildu.

Kuidas puutub siia EKI teatmik? Seos on otsene, sest teatmik on kavandatud olema ÜS-i paariline ja need kaks on **EKI keeleinfosüsteemi** põhiosad. Lõviosa vajaminevast infost saab keelekasutaja kätte sõnastikust: sõnade õigekirja, käänamise ja tähendused, vajaduse korral muudki, nt sõnade päritolu. Kui tal aga tekib küsimus, miks on nii ja mitte teisiti või kuidas on nii kujunenud, siis selle tausta saab ta teatmikust. Kui sõnastikus on tülikas seletada põhimõtteid, mille alusel on liitsõna täiendosa kord nimetavas, kord omastavas, siis on just

¹ [EKI teatmik](#). Eesti õigekeelsuskäsiraamat. Toim. P. Päll. Koost. P. Päll, M. Raadik, Ü. Allsalu, K. Hallik, K. Kasemets, M. Langemets, T. Leemets, S. Mäearu, T. Paet, G. Paulsen, L. Risberg, A. Tavast, M. Vaus. Tallinn: Eesti Keele Instituut 2022.

² Selle kohta lähemalt vt EKI teatmiku rubriigi „KKK“ artikleid „Keelekorralduse teisenemine“ ja „Mis on kirjakeel“.

³ [E-keelenõu](#).

teatmik see koht, kus teemat pikemalt käsitleda. Teatmikus on muidugi ka see info, mida sõnastiku vormis esitada ei saa, nt õigekirjareeglid.

EKI teatmik on pidevalt ajakohastatav kogumik temaatilisi artikleid – selgitusi, soovitusi, teabematerjale jm. See tähendab, et teatmiku sisu võib pidevalt muutuda, tegu ei ole lõpliku tekstiga, vaid see on nagu võrguentsüklopeedia. Või nagu veebisõnastik, mis uueneb iga päev. Järge aitavad hoida artiklitele lisatud kuupäevad. Esialgu on põhiline muutus teatmiku pidev täienemine: nende ridade kirjutamise ajal on teatmikus 293 artiklit, teatmiku esitlemise ajal paar kuud tagasi oli neid umbes 200.

Natuke ka ajaloost ja alapealkirja selgituseks. Teatmik ei ole sündinud tühjale kohale. Pärast ÕS 2013 ilmumist kavandati järgmise ÕS-i paariliseks õigekeelsuskäsiraamatut. Plaanis oli see kolmeosalisena: õigekirjareeglid, keelenõuanded ja keelekorralduse alustekstid. Neist kõige pakilisem oli õigekirjaosa, mida arutati koos Emakeele Seltsi keeleteoimkonnaga, kes andis sellele oma heakskiidu, kui see osa 2019. a valmis. Pealkirjaks jäi avansina „Eesti õigekeelsuskäsiraamat“⁴. Keelenõuannete osa koostamine algas tõsisemalt 2021. a aprillis, sama aasta sügisel esitleti teatmiku esimest versiooni emakeeleõpetajatele ning keeleteoimetajatele. Enne esitlemist pandigi väljaandele topeltpealkiri – teatmik rõhutab keeleinfo esitamise aspekti, õigekeelsuskäsiraamat seost varasema tööga. 2019. a väljaanne moodustab teatmiku õigekirjaosa, 2022. a juuniks olid varem Wikimedia platvormil olnud õigekirjaosa tekstid üle toodud teatmiku üldisesse formaati, uuendatud ka kõik artiklisesed lingid.

Mida on teatmikust praegu leida? Kõigepealt sellest, kuidas mingi infoni kõige kiiremini jõuda. Lihtsaim on seda teha otsinguakna kaudu, otsing toimub kogu teksti ulatuses, lisaks on see häälestatud nii, et kõigepealt leitakse artiklid, milles otsitav sõna asub pealkirjas või sildis (märksõnas). Näiteks kui otsite sõna „tabel“, leiate esimesena õigekirjaosa artikli, mis räägib tabelite vormistamisest.

Teine võimalus on muidugi lehitseda artikleid rubriikide (peatükkide) kaupa. Kogu ainek on jagatud kümne peatüki vahel, mis käsitlevad õigekirjareegleid, sõna (sh eraldi termini ja nime), lause ning teksti tasandit jm.

Õigekirjaosa moodustavad 2019. a väljaande artiklid, mis hõlmavad täheortograafia, algustäheortograafia, kokku- ja lahkukirjutamise, lühendamise, arvukirjutuse, kirjavahemärkide ja vormistuse teemasid. Kuivõrd tegemist on keeleteoimkonna kinnitatud reeglistikuga, siis on selles osas tehtud muudatusi vaid tõsise vajaduse korral ning selle kohta on lisatud märkus.

Sõnatasandi peatükk on teatmiku mahukaimaid ja jaguneb omakorda alapeatükkideks, millest esimene, sõnamoodustuse osa, läheb kaheks. Liitsõnade jaotises on eeskätt artikleid

⁴ [Eesti õigekeelsuskäsiraamat](#). Koost. M. Raadik, P. Päll, T. Leemets, A. Mund, S. Mäearu. Toim. M. Raadik. Tallinn: Eesti Keele Instituut, 2019.

liitnimisõna täiendosa eri vormidest, kuid ka liitsõnade moodustusest, käänamisest jm-st. Üks teema on nt kreeka tähed liitnimisõnas (viiruse *deltatiivi* jms). Tuletiste jaotises on juttu nt tuletusliite valikust ja sellest, kuidas nimest teha tuletisi. Sõnavaliku alapeatükk on koostamisel, esialgu on siin üks artikkel sugusid tähistavatest sõnadest. Tähenduste alapeatükis on artiklid tähenduste normimatuses, oma- ja võõrsõnade tähendustest, paronüümidest ehk sarnassõnadest, mitmetähenduslikest sõnadest ja sõnade tähendussuhetest (homonüümid, sünonüümid ja antonüümid). Võõrsõnade alapeatükk on koostamisel, seal on üks artikkel araabia keelest pärit sõnadest. Uute sõnade alapeatüki sisuks on eesti keelde sugenenud uute liitsõnade, tuletiste, tehissõnade ja laentüvede vaatlus, samuti käepärased juhised uudissõnade loomiseks. Omaette jaotises on ülevaade Eestis toimunud sõnavõistlustest, millest 20 võistluse kohta on andmeid.

Termini peatükk on suuresti veel sisustamisel, praegu on seal artikleid üld- ja oskuskeele vahekorradest, terminibaasidest, defineerimisest ja nt sellest, et vajadused tähendusi eristada võivad inimeseti olla väga erinevad.

Nime peatükk on teine mahukaimaid peatükke teatmikus. Eesti nimede alapeatükk on koostamisel, seal on artiklid eesti perekonnanimede käänamisest, Eesti kohanimede kohakäänetest ning sellest, mida ja kuidas hindab nimeekspert, kui talt palutakse hinnangut ühe või teise eesnime vastavuse kohta nimeseaduse nõuetele. Võõrnimede alapeatüki sisuks on mitmesugused näpunäited võõrnimede kirjutamiseks, sh neile, kes tõlgivad inglise keelest. Eri keelte nimede juhistes alapeatükis on ülevaade umbes 70 keele või piirkonna nimede kirjutamisest ja hääldusest, isiku- ja kohanimedest jm-st. Mh on peetud silmas Eesti perekonnaseisuametnike vajadusi, kui nad registreerivad teiste riikide kodanike sündi ja abielusid. Tähetabelite alapeatükis on tabelid nimede jm ümberkirjutamiseks ühest kirjasüsteemist teise, nt ukraina nimede kirjutamiseks eesti tekstis. Uusimas, nimeloendite alapeatükis on avaldatud maailma maade nimekiri, mille on heaks kiitnud keeleteoimkond.

Lause peatükk on suuresti veel koostamisel, praegu on selles artikleid sihitise ja ühildumise teemal, samuti põhjalik sõnaliikide käsitus.

Niisamuti on koostamisel **teksti** peatükk, kus on praegu selge keele põhimõtteid tutvustavaid artikleid, samuti tekstide selgemaks tegemise näidiseid.

Peatükis „**Mis on muutunud**“ on kokkuvõtvalt esitatud vabariikliku õigekeelsuskomisjoni ja Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsused 1960.–1970. aastatest alates.

Peatükk „**Päevakajalist**“ on õieti *varia*, sellesse satuvad uued keelenõuande lühikirjutised, mis on kirjutatud mõnel aktuaalsel teemal.

KKK sisaldab EKI vastuseid korduvatele küsimustele keelekorralduse, kirjakeele normi, ÕS-i jm kohta.

Ja lõpuks, kuid sugugi mitte vähem tähtsana, on EKI teatmikus uus **Keelenõuvakk**, millel on ühtlasi uus kontseptsioon: pakkuda vastuseid korduma kippuvatele keelenõuküsimustele. Vaka kanded ei dubleeri ÜS-i ega teatmiku infot, kuid viitavad allikale, kust saab üksikasjalikumat teavet ÜS-is või teatmikus⁵.

Selline oli kiirpilk EKI teatmikule. Mis saab edasi? Esiteks, muidugi jätkub uute artiklite koostamine, sest täitmist vajavaid lünki on palju. Teiseks, suund on jõuda ühispäringuni ÜS-ist ja teatmikust, mis oleks omamoodi e-keelenõuanne 2.0, nüüd juba ajakohastest allikatest. Kolmandaks jätkub teatmiku pidev tehniline täiustamine. Igasugune kasutajate tagasiside on oodatud.

⁵ Uue Keelenõuvaka tulekul kadus ligipääs vana vaka kannetele. See oli sundkäik, sest 1) kahe vaka kooseksisteerimine tekitanuks asjatut segadust, 2) vanas vakas oli palju aegunud või suisa eksitavat infot, mille kiire kordategemine polnuks võimalik. Vana vaka ajakohane sisu kantakse üle ÜS-i, teatmikku või uude Keelenõuvakka.